

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

IHMISOIKEUSKESKUS

Toimintakertomus 2019

IHMISOIKEUSKESKUS
TOIMINTAKERTOMUS 2019

Taitto: Joonas Tupala
© Ihmisoikeuskeskus
2020 Helsinki

Esipuhe	4
OSA I	
Ihmisoikeuskeskus	6
1. Kansallinen ihmisoikeusinstituutio (NHRI)	6
2. Ihmisoikeuskeskus	7
3. Ihmisoikeusvaltuuskunta	8
4. Kansainvälinen yhteistyö	9
OSA II	
Perus- ja ihmisoikeuksien edistäminen	10
1. Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus	10
2. Lausunnot ja julkaisut	11
3. Tilaisuudet ja tiedotus	12
OSA III	
Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seuranta	13
1. Seuranta edistämistyön edellytyksenä	13
2. Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon seuranta	13
OSA IV	
YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanon edistäminen ja seuranta	15
1. Kansallinen mekanismi ja viranomaisyhteistyö	15
2. Vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen seuranta	15
3. Yhteistyö vammaisten ihmisoikeuskomitean ja EOA:n vammaistiimin kanssa	16
4. Kansainvälinen toiminta	17
OSA V	
Vanhusten oikeuksien edistäminen ja seuranta	15
1. Sidosryhmätyö kansalaisyhteiskunnan ja viranomaisten kanssa	18
2. Koulutukset ja tilaisuudet	19
3. Muu viestintä ja vaikuttaminen	19
4. Yritysvastuu ja sote-alan yritykset	20
Liitteet	
Liite 1. Ihmisoikeuskeskuksen henkilöstö vuonna 2019	21
Liite 2. Vammaisten henkilöiden ihmisoikeuskomitean jäsenet	21
Liite 3. Ihmisoikeusvaltuuskunnan jäsenet 2016-2020	22

Esipuhe

Perus- ja ihmisoikeuksien seurannan merkitys korostuu nyky maailmassa

Vuosi 2019 oli hyvin tapahtumarikas. Eduskuntavaalit järjestettiin huhtikuussa, ja toukokuussa oli vuorossa Euroopan parlamentin vaalit. Eduskuntavaalien jälkeen käynnistettiin hallitusohjelmaneuvoittelut viiden puolueen välillä. Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta antoivat neuvotteluja varten kattavat perus- ja ihmisoikeussuositukset, joilla pyrittiin vaikuttamaan hallitusohjelmaan ja antamaan neuvottelijoille luotettavaa taustatietoa. Lisäksi minut kutsuttiin kuultavaksi oikeusvaltio- ja turvallisuuskysymyksiä käsittelevään neuvottelupöytään perus- ja ihmisoikeuksia koskevista parannustarpeista.

Useat valtuuskunnan ja Ihmisoikeuskeskuksen esille nostamat näkökulmat otettiin huomioon hallitusohjelman tavoitteissa. Hallitusohjelmaan saatiin suuri määrä kirjauksia, joilla hallitus sitoutui moniin hyviin uudistuksiin ja parannuksiin perus- ja ihmisoikeuksien osalta. Näiden tavoitteiden toteutumisen seuranta on keskukselle tärkeä prioriteetti koko hallituskauden ajan. Ihmisoikeuskeskus on myös asiantuntijana useissa työryhmissä, jotka valmistelevat perus- ja ihmisoikeuksia koskevia toimenpiteitä.

Ihmisoikeuskeskuksen vuoden 2019 toimintasuunnitelma toteutui lähes täysin. Keskuksen toimintaan tuli myös merkittävä vahvistus, kun vanhusten oikeuksien edistämiseen ja valvon-

taan saatiin eduskunnalta oikeusasiamiehen kanslialle osoitettu lisärahoitus. Lisärahoituksella rekrytoitiin keskukselle kaksi määräaikaista asiantuntijaa. Vanhusten oikeuksien laiminlyönnit ja ongelmat asumispalveluyksiköissä samoin kuin kotihoidossa olivat jo vuoden 2018 aikana nousseet voimakkaasti esille mediassa ja poliittisessa keskustelussa. Eduskunnan antama lisärahoitus oli yksi osoitus siitä, että tilanteen vakavuuteen oli herätty. Erityisen hienoa oli, että tästä rahoituksesta tuli vuoden 2020 talousarviossa pysyvä. Toimintaa voidaan nyt kehittää pitkäjänteisesti ja myös osana uuden ihmisoikeusvaltuuskunnan (2020–2024) toimintaa.

Vanhusten oikeuksien edistämistyö käynnistettiin ripeästi kartoittamalla suurimmat tarpeet. Tutkimustietoa ja järjestöjen kokemuksia ja valvontaviranomaisten havaintoja kerättiin, ja niitä hyödynnettiin työn suuntaamisessa. Ihmisoikeuskeskuksen yhteistyö järjestöjen, tutkijoiden ja eri viranomaisten kanssa tuotti vuoden aikana jo konkreettisia toimenpiteitä ja aloitteita. Ihmisoikeuskeskus myös järjesti koulutusta vanhusten perus- ja ihmisoikeuksista eri puolilla Suomea yhteistyössä aluehallintovirastojen ja Valviran kanssa.

Vammaisten oikeuksien edistämisen kärkihankkeita olivat kyselytutkimukset, joita tehtiin vuoden aikana kaksi. Niistä Vammaisfoorumin kanssa tehty kysely tuotti runsaasti kokemusperäistä tietoa vammaisten oikeuksien ongelma-alueista. Oikeusministeriön kanssa toteuttava laaja kyselytutkimus saatiin koostettua, ja sen

tulokset julkaistaan vuoden 2020 aikana.

Seurantatyön järjestelmien kehittäminen edistyi vuoden aikana myös laajemmin, ja seurantaan voitiin jo hyödyntää muun muassa lausuntojen antamisessa. Jatkossa Ihmisoikeuskeskus raportoi yhä enemmän perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta teemoittain. Tavoitteena on rakentaa tietopohja, joka mahdollistaa kattavan perus- ja ihmisoikeusseuranan reaaliaikaisesti. Yhteistyö monen toimijan kanssa on tässäkin keskeistä.

Keskuksen kansainvälinen yhteistyö jatkui vilkkaana sekä kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden Euroopan verkoston ENNHRI:n että globaaliverkoston GANHRI:n työryhmissä ja tapaamisissa. Oikeusvaltion tila on noussut viime aikoina tärkeäksi teemaksi kansallisille ihmisoikeusinstituutioille, joista osa on joutunut itsekin toimimaan hyvin vaikeassa toimintaympäristössä. Kansalaisyhteiskunnan toimintaa rajoitetaan yhä enemmän ja monin tavoin useassa maassa.

Tätä kirjoitettaessa tilanne on sekä Suomessa että muualla maailmassa täysin uudenlainen ja vaikeasti ennustettava koronavirusepidemian vuoksi. Koronavirus leviää nopeasti, tartunnat ja kuolemantapaukset lisääntyvät, Suomessa on voimassa poikkeustila, ja valmiuslaki on aktivoitu ensimmäistä kertaa sen olemassaoloaikana. Perusoikeuksiin tehdään nyt kovia rajoituksia nopeaan tahtiin. Oikeusvaltion ja demokratian periaatteiden ja perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen myös poikkeustilassa on elinehto suomalaisen yhteiskunnan selviämislle. Rajoi-

tusten on oltava välttämättömiä, oikeasuhtaisia, tarkkarajaisia ja mahdollisimman lyhytaikaisia. Valvonnan merkitys näissä olosuhteissa korostuu. Juuri asetetun kolmannen ihmisoikeusvaltuuskunnan merkitys on entistä suurempi, ja sen laajaa asiantuntemusta voidaan hyödyntää seurannassa ja yhteistyön varmistamisessa.

Haluan kiittää nyt kautensa päättänyttä toista ihmisoikeusvaltuuskuntaa (2016–2020). Sen työ on kantanut hedelmää ja on ollut vaikuttavaa. Haluan kiittää kaikkia yhteistyökumppaneitamme, vammais- ja vanhusjärjestöjä, muita ihmisoikeusjärjestöjä, tutkijoita, viranomaisia ja eduskuntaa yhteistyöstä ja tuesta Ihmisoikeuskeskuksen työlle.

Kiitos kuuluu myös koko eduskunnan oikeusasiamiehen kanslialle hyvin jatkuneesta yhteistyöstä. Ja erityinen kiitos Ihmisoikeuskeskuksen omalle väelle, joka hyvässä hengessä ja innostuneena edistää ja seuraa kaikkien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Helsingissä 2.4.2020

Sirpa Rautio

johtaja, Ihmisoikeuskeskus

1 Ihmisoikeuskeskus

1. Kansallinen ihmisoikeusinstituutio (NHRI)

Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta yhdessä eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa muodostavat Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution.¹ Ihmisoikeuskeskus edistää ja seuraa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista sekä kehittää eri perus- ja ihmisoikeustoimijoiden välistä yhteistyötä. Sen toimivalta kattaa myös yksityiset tahot, kuten yritystoiminnan. Ihmisoikeusvaltuuskunta edistää eri toimijoiden välistä tiedonkulkua ja käsittelee laajakantoisia ja periaatteellisesti merkittäviä perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä.² Eduskunnan oikeusasiamies valvoo ja edistää viranomaisten toiminnan laillisuutta sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista muun muassa tutkimalla kanteluita ja tekemällä tarkastuksia.³

Ihmisoikeusinstituutioiden kansainvälinen verkosto GANHRI (Global Alliance of National Human Rights Institutions⁴) myönsi Suomen kansalliselle ihmisoikeusinstituutiolle uudelleen A-statuksen vuonna 2019. A-statuksen myötä Suomen kansallisella ihmisoikeusinstituutiolla on puheoikeus YK:n ihmisoikeusneuvostossa ja äänioikeus GANHRI:ssa. Ihmisoikeuskeskus edustaa pääsääntöisesti Suomen kansallista ihmisoikeusinstituutiota kansainvälisessä ja eurooppalaisessa ihmisoikeusyhteistyössä lakimääräisten tehtäviensä mukaisesti.

Kansalliset ihmisoikeusinstituutiot (National Human Rights Institutions, NHRIs) täyttävät YK:n yleiskokouksessa vuonna 1993 hyväksytyjen Pariisin periaatteiden⁵ vaatimukset:

- Ne ovat lailla perustettuja.
- Ne ovat itsenäisiä ja riippumattomia.
- Ne ovat kokoonpanoltaan pluralistisia.
- Niiden on edistettävä ja turvattava ihmisoikeuksia.
- Niille on taattava riittävät tutkintavaltuudet, resurssit sekä toimivalta tehtäviensä hoitamiseen.

5 <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/StatusOfNationalInstitutions.aspx>

1 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/kansallinen-ihmisoikeusinstituut/>

2 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/ihmisoikeuskeskus>

3 <https://www.oikeusasiamies.fi/fi>

4 <https://ganhri.org/>

2. Ihmisoikeuskeskus

Ihmisoikeuskeskuksen budjetti vuonna 2019 oli 855 000 euroa. Ihmisoikeuskeskuksessa oli pysyviä virkoja viisi: johtaja, kolme asiantuntijaa ja hallintoassistentti (5/2019 alkaen). Alkuvuonna rekrytoitiin lisäksi kaksi määräaikaista asiantuntijaa edistämään vanhusten oikeuksia.

Ihmisoikeuskeskuksen vuoden 2019 toimintasuunnitelman⁶ sisältämät tavoitteet toteutuivat hyvin. Toimintasuunnitelman sisältämien tehtävien lisäksi Ihmisoikeuskeskuksessa alkoi maaliskuussa työ vanhusten oikeuksien edistämiseksi, kun eduskunta myönsi lisäresurssoja toimintaa varten.

Perus- ja ihmisoikeuksien edistämisen osa-alueita ovat koulutus, tutkimus, tiedotus ja yleinen edistäminen. Ihmisoikeuskeskuksen perus- ja ihmisoikeuskoulutushankkeet etenivät hyvin, ja keskuksen verkkosivuille valmisteltiin koulutuskokonaisuuksia uusista teemoista.

Perus- ja ihmisoikeustutkimuksen osalta Ihmisoikeuskeskus on jäsenenä useissa eri työryhmissä, neuvottelukunnissa ja johtoryhmissä. Vuoden aikana seurattiin erityisesti vammaisten henkilöiden oikeuksiin ja vanhusten oikeuksiin liittyvää tutkimusta sekä ihmisoikeuskoulutukseen liittyvää tutkimusta.

Ihmisoikeuskeskus teetti päivityksen kansainväliseen selvitykseen YK:n ihmisoikeussopimusten kansallisesta vaikuttavuudesta viimeisten 20 vuoden ajalta. Selvityksessä on Suomen lisäksi mukana 19 muuta maata, ja sen tulokset julkaistaan vuonna 2020. Ihmisoikeuskeskus jatkoi vuoden aikana myös kansallisen perusoikeusbarometrin työstämistä yhdessä oikeusministeriön kanssa (ks. hankkeesta tarkemmin s. 16).

Ihmisoikeuskeskus viesti ja tiedotti perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvistä ajankohtaisista teemoista aktiivisesti eri viestintäkanavissaan. Esimerkiksi saamelaisvanhusten oikeuksien

edistämiseen tähtäävä kampanja syksyllä 2019 herätti kiinnostusta ja sai myönteistä palautetta.⁷

Ihmisoikeuksien toteutumisen seurannan rakenteita kehitettiin vuoden aikana aktiivisesti, ja työ jatkuu vuonna 2020. Ihmisoikeuskeskus antoi YK:lle määräaikaisselvityksiä varten lausunnot kolmen ihmisoikeussopimuksen velvoitteiden toteutumisesta. Lisäksi lausuntoja ja kannanottoja annettiin useista yksittäisistä teemoista sekä kotimaisille että kansainvälisille tahoille.

Ihmisoikeuskeskus yhdessä ihmisoikeusvaltuuskunnan kanssa antoi hallitusneuvotteluja ennen suosituksia perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi hallituskaudella 2019-2023. Suositukset pohjautuivat laajaan taustaselvitykseen

7 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/vanhusten-oikeudet/ikaantyneet-saamelaiset/>

Ihmisoikeuskeskuksen lakisääteisenä tehtävänä on:

- edistää perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvää tiedotusta, koulutusta, kasvatusta ja tutkimusta
- laatia selvityksiä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta
- tehdä aloitteita ja antaa lausuntoja perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi
- osallistua perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja turvaamiseen liittyvään eurooppalaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön
- huolehtia muista vastaavista perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja toteuttamiseen liittyvistä tehtävistä sekä
- edistää, suojella ja seurata YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanoa.

6 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/julkaisut2/toimintakertomukset-ja-toimintas/>

*Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa, Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023, jonka Ihmisoikeuskeskus julkaisi keväällä 2019.*⁸

YK:n vammaisyleissopimuksen edistäminen ja seuranta sekä yhteistyö viranomaisten ja vammaisjärjestöjen kanssa kehittyi ja ajantasaisista kokemuksesta tietoa saatiin muun muassa vammaisille henkilöille tehdyn verkkokyselyn kautta.

Ihmisoikeuskeskuksen toiminnan uutena painopisteenä alkoi keväällä työ vanhusten oikeuksien edistämiseksi. Toiminnan tavoitteena oli vahvistaa oikeudellista näkökulmaa vanhuksiin liittyvässä toiminnassa ja päätöksenteossa sekä myös laajemmin asenteissa. Työssä painotuivat vuoden aikana etenkin verkostoituminen ja yhteistyön kehittäminen alan eri toimijoiden kanssa.

Ihmisoikeuskeskus toimi vuonna 2019 aktiivisesti etenkin oikeusvaltiotyön vahvistamiseksi verkostoissaan oikeusvaltioperiaatteen tultua yhä voimakkaammin haastetuksi joissakin Euroopan valtioissa. Myös Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella vuoden 2019 jälkipuoliskolla oikeusvaltiokysymykset olivat voimakkaasti esillä. Puheenjohtajuuskausi tarjosi kansallisille ihmisoikeusinstituutioille mahdollisuuksia vaikuttaa oikeusvaltioteeman ja useiden muiden perus- ja ihmisoikeuskysymysten edistämiseksi.

8 <https://ihmisoikeuskeskus-fi-bin.directo.fi/@Bin/4a4b616323032bf7549743ff3e418982/1584871078/application/pdf/7639880/Perus-%20ja%20ihmisoikeustilanne%20Suomessa%20-%20Ihmisoikeusvaltuuskunnan%20suositukset%20hallituskaudelle%202019%e2%80%932023.pdf>

3. Ihmisoikeusvaltuuskunta

Ihmisoikeuskeskuksen ihmisoikeusvaltuuskunta toimii perus- ja ihmisoikeusalan toimijoiden kansallisena yhteistyöelimenä.⁹ Se käsittelee laajakantoisia ja periaatteellisesti tärkeitä perus- ja ihmisoikeusasioita ja hyväksyy vuosittain Ihmisoikeuskeskuksen toimintasuunnitelman ja toimintakertomuksen.

Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa, Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023¹⁰

Ihmisoikeusvaltuuskunta julkaisi keväällä 2019 laajan taustapaperin ja suosituksia ajankohtaisista perus- ja ihmisoikeuskysymyksistä, jotka sen mukaan oli huomioitava hallitusohjelmaa laadittaessa.

Järjestyksessä toisen ihmisoikeusvaltuuskunnan toimikausi oli 1.4.2016–31.3.2020. Valtuuskunnassa oli 39 jäsentä (ks. liite 3), mukaan luettuina erityisvaltuutetut sekä ylimpien laillisuusvalvojien ja Saamelaiskäräjien edustajat. Ihmisoikeusvaltuuskunnan ja työvaliokunnan puheenjohtajana toimii Ihmisoikeuskeskuksen johtaja. Toisen ihmisoikeusvaltuuskunnan varapuheenjohtajana toimi ensin Kalle Könkö ja hänen menehtymisensä jälkeen Markku Jokinen. Valtuuskunta kokoontui vuoden 2019 aikana viisi kertaa.

9 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/ihmisoikeusvaltuuskunta/>

10 <https://ihmisoikeuskeskus-fi-bin.directo.fi/@Bin/9fa0d35983a28c275421bbc55ad79ddb/1584606665/application/pdf/7639880/Perus-%20ja%20ihmisoikeustilanne%20Suomessa%20-%20Ihmisoikeusvaltuuskunnan%20suositukset%20hallituskaudelle%202019%e2%80%932023.pdf>

Ihmisoikeusvaltuuskunta käsitteli vuoden 2019 kokouksissa useita ajankohtaisia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä. Valtuuskunnassa keskusteltiin eri asiantuntijoiden pitämien alustuspuheenvuorojen pohjalta muun muassa:

- oikeusvaltioperiaatteesta ja oikeusvaltion tilanteesta Suomessa sekä kansainvälisesti
- Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella esillä olleista perus- ja ihmisoikeuskysymyksistä ja puheenjohtajuuskauden tuloksista näissä teemoissa
- uskonnonvapaudesta koulujen toiminnassa ja
- turvapaikanhakijoiden oikeusturvasta.

Ihmisoikeusvaltuuskunnan jäsenistä koostuva työvaliokunta auttaa valtuuskunnan kokousten valmistelussa (ks. työvaliokunnan kokoonpanot s. 23). Valtuuskunnan alaisuudessa toimii pysyvä jaostona Vammaisten ihmisoikeuskomitea (VIOK). VIOK on vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen osallistamismekanismi kansallisen ihmisoikeusinstituution työhön yleisesti sekä YK:n vammaisyleissopimuksen (CRPD) seuranta- ja edistämismenettelyyn hallituksen esityksen (HE 284/2014 vp) mukaisesti. (VIOK:n toiminnasta tarkemmin s. 16-17.)

4. Kansainvälinen yhteistyö¹¹

Vuonna 2019 Ihmisoikeuskeskus osallistui aktiivisesti kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden väliseen yhteistyöhön niiden eurooppalaisen verkoston (ENNHRI) ja kansainvälisen verkoston (GANHRI) hallituksissa (3/2019 asti) sekä niiden työryhmissä. Keskukseen asiantuntija toimi ENNHRI:n oikeudellisen työryhmän puheenjohtajana. Ihmisoikeuskeskus myös osallistui verkostojen yleiskokouksiin. Ihmisoikeuskeskuksen johtaja toimii vuoden 2020 puoliväliin saakka EU:n perusoikeusviraston (FRA) hallintoneuvoston puheenjohtajana.

Oikeusvaltiokysymykset nousivat tärkeiksi teemaksi sekä FRA-yhteistyössä että

¹¹ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/kansainvalinen-yhteistyo/>

ENNHRI:n strategian 2018-2021 tavoitteet ovat:

- kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden osaamisen ja yhteistyön vahvistaminen
- kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden tukeminen eri tavoin ja
- vaikuttaminen ihmisoikeuspolitiikkaan ja ihmisoikeuksien toteutumiseen Euroopassa.

ENNHRI:ssä. Ihmisoikeuskeskus osallistui FRA:n EFRIS-hankkeeseen (EU Fundamental Rights Information System¹²) asiantuntijana ja oli mukana johtoryhmässä, joka kehitti ENNHRI:n oikeusvaltioon ja perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvää työtä.

Ihmisoikeuskeskus vahvisti EU:n perusoikeusviraston ja Euroopan perusoikeuskirjan tunnettavuutta Suomessa. Keskus muun muassa järjesti koulutusta EU:n perusoikeuskirjasta yhdessä oikeusministeriön ja FRA:n kanssa suomalaisille virkamiehille. Ihmisoikeuskeskuksen johtaja osallistui panelistina Brysselissä 12.11.2019 Suomen EU-puheenjohtajuuskauden konferenssiin, joka juhlisti perusoikeuskirjan 10-vuotisjuhlavuotta.¹³

Ihmisoikeuskeskus lisäsi yhteistyötä FRA:n kanssa myös tutkimus- ja tiedotustoiminnassa ja tehosti tiedotusta perusoikeusviraston julkaisuista ja tapahtumista. Ihmisoikeuskeskus jatkoi vuoden aikana yhdessä oikeusministeriön kanssa FRA:n *Fundamental Rights Survey*¹⁴ kansallisen lisäosan, perusoikeusbarometrin, työstämistä. Lokakuussa 2019 Ihmisoikeuskeskuksen ja eduskunnan oikeusasiamiehen edustajat tekivät tutustumismatkan perusoikeusvirastoon Wieniin. Tapaamisen tarkoituksena oli keskustella esimerkiksi yhteistyön tiivistämisestä.

¹² <https://fra.europa.eu/en/project/2018/eu-fundamental-rights-information-system>

¹³ https://ec.europa.eu/info/events/2019-conference-eu-charter-fundamental-rights-2019-nov-12_en

¹⁴ <https://fra.europa.eu/en/project/2015/fundamental-rights-survey>

2 Perus- ja ihmisoikeuksien edistäminen

1. Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus¹⁵

Vuonna 2019 Ihmisoikeuskeskus järjesti yhteistyössä oikeusministeriön ja Euroopan unionin perusoikeusviraston kanssa koulutuksen EU:n perusoikeuskirjasta ministeriöiden virkamiehille. Koulutuksen tavoitteena oli vahvistaa virkamiesten osaamista perusoikeuskirjasta ja tarjota välineitä perusoikeuskirjan käyttämiseen omassa työssä erityisesti Suomen EU-puheenjohtajuuden aikana.

Ihmisoikeuskeskuksen luentosarja perus- ja ihmisoikeuksista

Luentosarja on saatavilla keskuksen omilla verkkosivuilla¹⁶, valtion digitaalisella eOppiva-koulutuslustoilla¹⁷, Opetushallituksen sivuilla¹⁸, Helsingin yliopiston sivuilla¹⁹ sekä Euroopan komission aikuiskoulutusportaalissa EPAL:ssa²⁰.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa toteutettu hanke opetussektorin perus- ja ihmisoikeusosaamisen vahvistamiseksi saatettiin loppuun yhteistyössä aluehallintovirastojen (AVI), Opetushallituksen, Opettajien ammattijärjestön (OAJ), Suomen rehtorit ry:n (SURE) ja Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat ry:n (OPSIA) kanssa. Ihmisoikeuskeskus tuotti hankkeessa yhteistyössä eduskunnan oikeusasiamiehen ja Opetushallituksen kanssa rehtoreille ja sivistystoimen johtajille suunnattuun koulutukseen osuuden, jossa tarkasteltiin perus- ja ihmisoikeuksia opetustoimessa.

Helsingin yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa jatkui Ihmisoikeuskeskuksen aloitteesta ja osittaisrahoituksella hanke perus- ja ihmisoikeusosaamisen vahvistamiseksi opettajankoulutuksessa.²¹ Hankkeessa tuotettiin demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottikurssi, kartoitettiin demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusmateriaaleja opettajille ja järjestettiin verkostotapaaminen korkeakoulujen sekä ammattikorkeakoulujen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tukemiseksi.²² Hanke jatkuu vuoden 2020 kesään saakka. Tavoitteena on saada toimintaan jatkorahoitusta vastuuviranomaisilta.

¹⁵ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/ihmisoikeuskoulutus/>

¹⁶ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/ihmisoikeuskoulutus/luentosarja/>

¹⁷ <https://www.eoppiva.fi/koulutukset/ihmisoikeudet/>

¹⁸ <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/ihmisoikeus-ja-demokratiakasvatus>

¹⁹ <https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/demokratia-ja-ihmisoikeuskasvatus-suomessa.pdf>

²⁰ <https://epale.ec.europa.eu/fi/resource-centre/content/viisi-luento-perus-ja-ihmisoikeuksista>

²¹ <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/309493>

²² <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/ihmisoikeus-ja-demokratiakasvatus>
Kaikki hankkeen materiaalit suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi myös: <https://www.helsinki.fi/fi/projektit/ihmisoikeudet-demokratia-arvot-ja-dialogi-kasvatuksessa/materiaalit-ja-julkaisut>

Ihmisoikeuskeskus oli jäsenenä oikeusministeriön asettamassa työryhmässä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi ja nuorten osallisuuden edistämiseksi sekä yliopistojen yhteisessä UNESCO Chair -neuvottelukunnassa.

Ihmisoikeuskeskuksessa vieraili vuoden aikana useita opiskelijaryhmiä eri yliopistoista, kuten Tampereen yliopistosta ja Svenska Handelshögskolanista. Ihmisoikeuskeskus on myös luennoinut ja kouluttanut perus- ja ihmisoikeuksista muun muassa useissa järjestöjen tilaisuuksissa.

2. Lausunnot ja julkaisut

Ihmisoikeuskeskuksen lausunnot vuonna 2019²³

- Lausunto ja suositusehdotuksia YK:n kidutuksen vastaisen sopimuksen täytäntöönpanoa valvovalle CAT-komitealle
- Lausunnot ja suositusehdotuksia YK:lle KP- ja TSS-sopimusten täytäntöönpanoa valvovalle komitealle
- Lausunto YK:lle IOK:n roolista kestävä kehityksen tavoitteiden täytäntöönpanossa
- Lausunto eduskunnan suurelle valiokunnalle oikeusvaltioperiaatteesta Euroopan unionissa
- Lausunto sosiaali- ja terveystieteille luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain 15 ja 20 §:n muuttamisesta sekä 20 §:n väliaikaisesta muuttamisesta
- Lausunto YK:n ikääntyneiden oikeuksia käsittelevälle jatkuvalle työryhmälle (Open-ended Working Group on Ageing)

Ihmisoikeuskeskus antaa lausuntoja joko lausuntopyynnön perusteella tai omasta aloitteestaan toimintaansa liittyvistä teemoista. Lausuntoja annetaan kotimaisille toimijoille, mutta muun muassa määräaikaisraportoinnin ja erilaisten kyselyiden osalta suoraan kansainvälisille valvontaelimille.

Ihmisoikeuskeskuksen julkaisut vuonna 2019²⁴

- Ihmisoikeuskeskuksen toimintakertomus 2018 (sähköinen versio, suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi)
- Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa, Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019-2023 (sähköinen ja painettu versio, suomeksi ja ruotsiksi)
- Ihmisoikeuskeskuksen kansainvälinen katsaus (uutiskirje, 2 numeroa, sähköinen versio, suomeksi ja ruotsiksi)
- Ikääntyneiden henkilöiden oikeudet - keskeiset kansainväliset sopimukset ja kansallinen lainsäädäntö (painettu ja sähköinen versio, suomeksi)

24 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/julkaisut/2/>

23 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/?x5984785=Select/List>

3. Tilaisuudet ja tiedotus

Erilaiset yleisö- ja asiantuntijatilaisuudet ovat keskeinen tapa tiedottaa ja kouluttaa ajankohdaisista perus- ja ihmisoikeusaiheista. Tilaisuuksia voi usein seurata verkkolähetyksen kautta.

Ihmisoikeuskeskuksen kotisivuilla sekä Twitter- ja Facebook-tilillä julkaistiin tiedotteita, lausuntoja sekä uutisia ja katsauksia perus- ja ihmisoikeuksista. Uutisia julkaistiin Ihmisoikeuskeskuksen toiminnasta sekä kotimaisista ja kansainvälisistä perus- ja ihmisoikeusteemoista ja -tapahtumista.

Eri ihmisoikeusteemoista, kuten vammaisten henkilöiden oikeuksista ja vanhusten oikeuksista, tiedotettiin myös kohdennetulla viestinnällä. (Ks. osat IV ja V.) Esimerkiksi eduskunnassa vietettiin ihmisoikeusviikkoa vammaisten oikeuksien päivästä ihmisoikeuspäivään 3.-10.12.2019. Ihmisoikeuskeskus tarjosi viikon ajan tietoa vanhusten sekä vammaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeusasioista eduskunnan ravintoloissa ja kahviloissa.²⁵

---

²⁵ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/?x5822114=8534225>

Ihmisoikeuskeskuksen tilaisuudet vuonna 2019²⁶

- Naisiin kohdistuva väkivalta ja perheväkivalta - Istanbulin sopimus ja GREVION suositukset, 25.9.2019
- Vanhusten oikeudet -seminaari, 10.10.2019
- Kalle Könkkölä -symposium, 22.10.2019
- Vanhuspalvelujen järjestäminen ja hankinta -koulutus, 19.11.2019
- Laitosasumisesta itsenäiseen elämään -seminaari, 21.11.2019

---

²⁶ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/ihmisoikeuskeskus/tilaisuudet/>

3 Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seuranta

1. Seuranta edistämistyön edellytyksenä

Seurannalla tarkoitetaan tiedonkeruuta perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta ja ajantasaisen tilannekuvan ylläpitämistä.²⁷ Kerätyn tiedon perusteella kehitetään ja kohdennetaan erilaisia toimenpiteitä, joilla edistetään oikeuksien toteutumista. Seurantatiedon perusteella voidaan sanoa, miten oikeudet kulloinkin toteutuvat muodollisesti ja tosiasiallisesti eri henkilöiden ja ryhmien kohdalla. Seuranta perustuu yhteistyöhön ja jo olemassa olevaan luotettavaan tietoon. Tarvittaessa Ihmisoikeuskeskus tekee tai hankkii toimeksiantona omia, olemassa olevaa tietoa täydentäviä selvityksiä.

Ihmisoikeuskeskus toteutti vuosina 2018–2019 yhteistyössä oikeusministeriön kanssa kansallisen perusoikeusbarometrin, jolla selvitettiin yleistä tietämystä perusoikeuksista, käsityksiä eri oikeuksien tärkeydestä ja kokemuksia niiden toteutumisesta arjessa. Kysely kohdennettiin vammaisille ja toimintarajoitteisille henkilöille sekä kielivähemmistöille (ruotsi, venäjä ja arabia). Hanke liittyy EU:n perusoikeusviraston tekemään *Fundamental Rights Survey* -tutkimukseen²⁸, jossa perusoikeuksien toteutumista selvitettiin koko väestöltä kaikissa EU-maissa. Kummankin tutkimuksen tulokset julkaistaan vuoden 2020 aikana.

²⁷ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/seuranta/>

²⁸ <https://fra.europa.eu/en/project/2015/fundamental-rights-survey>

2. Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon seuranta

Ihmisoikeuskeskus osallistuu ihmisoikeussopimusten määräaikaisraportointiin lausunnoilla ja kuulemistilaisuuksissa, tiedottaa sopimusvalvontaelinten antamista suosituksista ja seuraa niiden täytäntöönpanoa. Ihmisoikeuskeskus lisäksi kannustaa kansalaisjärjestöjä osallistumaan raportointiin omilla lausunnoillaan.

Vuonna 2019 Ihmisoikeuskeskus tiedotti määräaikaisraportointiprosesseista sekä yksilövalituksista ja järjestökanteluista laajasti ja osallistui ENNHRI:n oikeudellisen työryhmän jäsenenä Euroopan ihmisoikeustuomioistimen (EIT) kehittämisprosessiin sekä ENNHRI:n *amicus curae* -sivuväliintuloihin kahden yksilövalituksen osalta.

Suomi sai vuoden aikana suosituksia Euroopan neuvoston vähemmistöpuiteyleissopimuksen²⁹ sekä naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan vastaisen sopimuksen (Istanbulin sopimus)³⁰ täytäntöönpanon osalta. Lisäksi Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (European Commission against Racism and Intolerance, ECRI) antoi suosituksia Suomelle³¹.

²⁹ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/?x5822114=8415196>

³⁰ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/?x5822114=8238187>

³¹ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/?x5822114=8231399>

Sopimusvalvontaelimet toimittivat hallitukselle ennakkokysymyksiä TSS-³², KP-³³ ja CAT³⁴-sopimuksen määräaikaisraportointia varten. Raporttien määräajat ovat vuonna 2020. Ihmisoikeuskeskus vaikutti LOIPR-vaiheessa (List of Issues Prior to Reporting) lausunnoillaan huomattavasti siihen, millaisia ennakkokysymyksiä Suomi sai raportointiaan varten. Hallitus toimitti YK:lle myöhässä määräaikaisraporttinsa lapsen oikeuksien sopimuksen³⁵ ja vammaisyleissopimuksen³⁶ osalta. Hallitus valmisteli päivityksen YK:lle annettavaan perusraporttiin (Core Report). Raportti naisten oikeuksia koskevan sopimuksen (CEDAW) täytäntöönpanosta jäi vuodelle 2020.

Ihmisoikeuskeskuksen verkkosivuille on koottu tietoa muun muassa määräaikaisraportoinnista, yksilövalituksista ja järjestökanteluista.³⁷

---

32 YK:n taloudellisia, sivistyksellisiä ja sosiaalisia oikeuksia koskeva sopimus.

<https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/?x5822114=7644057>

33 YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva sopimus.

<https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/?x5822114=7643363>

34 YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus.

<https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/?x5822114=8608060>

35 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/?x5822114=8382907>

36 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/?x6209145=8129747>

37 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/seuranta/>

4 YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanon edistäminen ja seuranta

1. Kansallinen mekanismi ja viranomaisyhteistyö

YK:n vammaisyleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaan sopimusosapuolten (sopimuksen ratifioineiden valtioiden) on nimettävä tai perustettava riippumaton mekanismi, jonka avulla edistetään, suojellaan ja seurataan yleissopimuksen täytäntöönpanoa. Riippumattoman mekanismin tehtävistä huolehtivat Suomessa kansallinen ihmisoikeusinstituutio (NHRI), jonka muodostavat Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta yhdessä eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa.³⁸

Ihmisoikeuskeskus ja vammaisyleissopimuksen 33.1 artiklan mukaisen kansallisen yhteystahon viranomaistoimijat (STM ja UM) kokoonoutuivat toimintakauden aikana säännöllisesti. Tapaamisten tarkoituksena on pitää viranomais-toimijat ajan tasalla toistensa suunnitelmista ja toiminnoista sekä vahvistaa viranomaisten välistä yhteistyötä vammaisyleissopimuksen kansallisen täytäntöönpanon edistämisessä ja seurannassa.

³⁸ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/vammaisten-henkiloiden-oikeudet/>

2. Vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen seuranta

Ihmisoikeuskeskus toteutti vuosina 2018-2019 yhteistyössä Vammaisfoorumi ry:n kanssa verkkokyselyn vammaisten henkilöiden oikeuksista. Kyselyssä kartoitettiin kaikki YK:n vammaisyleissopimuksen kattamat aihealueet. Kyselyn tulosten kokoaminen ja tulkinta aloitettiin loppuvuodesta 2018, ja tuloksia julkaistiin vuoden 2019 aikana. Vammaisfoorumi järjesti syyskuussa 2019 seminaarin, jossa käytiin laajasti läpi kyselyn aineistoa.³⁹

³⁹ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/?x6209145=8181960>

Ihmisoikeuskeskuksen vammaistyön painopistealueet vuosille 2016-2019 ovat:

- yhteiskunnallisen osallisuuden edistäminen
- yhdenvertaisuuden edistäminen
- päätöksentekoon osallistumisen edistäminen
- itsemääräämisoikeuden edistäminen ja seurantatiedon kerääminen vammaisten henkilöiden oikeuksista.

Ihmisoikeuskeskus jatkoi vuonna 2019 kansallisen perusoikeusbarometri-tutkimushankkeen työstämistä yhteistyössä oikeusministeriön kanssa.⁴⁰ Hankkeessa tehtiin kansallinen kyselytutkimus Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) *Fundamental Rights Survey*⁴¹ yhteydessä. Kansallinen osuus kohdennettiin vammaisiin ja toimintarajoitteisiin henkilöihin sekä valikoituihin kielivähemmistöihin (ruotsi, venäjä ja arabia). Kyselyllä selvitettiin kyseisten väestöryhmien näkemyksiä, kokemuksia ja tietoisuutta perus- ja ihmisoikeuksista ja niiden toteutumisesta Suomessa. Perusoikeusviraston *Fundamental Rights Survey* kohdistuu koko väestöön kaikissa EU-maissa.

Perusoikeusbarometrin vammaisia ja toimintarajoitteisia henkilöitä koskeva otos kerättiin lähettämällä yli 10 000 osallistumiskutsua KELA:n vammaistuuksien rekisteristä satunnaisotannalla valikoiduille vastaanottajille. Perusoikeusviraston tutkimuksen ja kansallisen perusoikeusbarometrin tulokset julkaistaan vuonna 2020.

3. Yhteistyö vammaisten ihmisoikeuskomitean ja EOA:n vammaistiimin kanssa

Vammaisten ihmisoikeuskomitea (VIOK) koontui toimikauden aikana yhteensä kahdeksan kertaa. Kevätkaudella komitea alkoi valmistella *Kalle Könkkölä -symposiumin* ohjelmaa ja tilaisuuden sisältöä. Alkuvuodesta komitean kokouksissa käsiteltiin hallituksen esitystä uudeksi vammaispalvelulainaksi (HE 159/2018 vp) ja laiksi sosiaali- ja terveystalouden asiakasmaksuista (HE 310/2018 vp). Lisäksi komitea valmisteli vammaisten henkilöiden oikeuksiin liittyvät huomiot ja suositukset ihmisoikeusvaltuuskunnan *Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa, Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023* -julkaisuun.

Vammaisyleissopimuksen 33 artiklan 3 kohdan mukaan sopimusosapuolten on osallistettava vammaiset henkilöt ja heitä edustavat järjestöt seurantamenettelyyn täysimääräisesti.

Syyskaudella komitea valmisteli muistion hallitusohjelman vammaispoliittisten toimenpiteiden seuraamiseksi kuluvaan hallituskauden aikana. Komitea seuraa erityisesti hallitusohjelman kirjauksia, joilla on suora yhteys vammaisten henkilöiden sosioekonomisen aseman parantamiseen, koulutustasoon ja työmarkkina-osallisuuteen, esteettömyyteen ja saavutettavuuteen sekä vammaisten henkilöiden osallisuuden parantamiseen.

Komitea laati Ihmisoikeuskeskuksen pyynnöstä asiantuntijalausunnon liittyen apulaisoikeuskanslerin lausuntopyyntöön Yle-uutisten käännöstekstityksen toteutuksesta. Apulaisoikeuskanslerille tehdyssä kantelussa tiedusteltiin, kohdellaanko heikkonäköisiä tv-katsojia yhdenvertaisesti, koska Yle-uutisten käännösteksti ei ole tummennetulla pohjalla. Komitea totesi lausunnossaan, että Yleisradio Oy:n pitäisi tiedottaa tarjolla olevista heikkonäköisille tarkoitetuista palveluista nykyistä kattavammin. Lisäksi komitea piti tarpeellisena selvittää, onko teksti-tv:n kautta tarjottava palvelu helppokäyttöistä. Ratkaisussaan apulaisoikeuskansleri yhtyi komitean esittämiin näkemyksiin.

Vuoden 2019 aikana jatkettiin *Perus- ja ihmisoikeudet vammaisten asumispalveluissa* -hanketta. Hanke on yhteinen eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa. Hankkeessa on tavoitteena kehittää työkalu, joka ohjaa asumisyksiköiden toimintaa vahvistamaan asukkaiden itsemääräämisoikeutta. Hankkeen yhteistyökumppanit kokoontuivat kesäkuussa työpajapäivään kommentoimaan ja keskustelemaan työkalun, niin kutsutun arviointikehikon, ensimmäisestä mallista ja sen sopivuudesta asumispalveluyksiköiden toiminnan ohjaamiseen. Vuoden loppupuolella työ keskittyi arviointikehikkojen sisällön tuottami-

⁴⁰ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM040:00/2018>

⁴¹ <https://fra.europa.eu/en/project/2015/fundamental-rights-survey>

seen ja täydentämiseen siten, että ne olisivat sekä mahdollisimman helppokäyttöisiä että vaikuttavia.

Ihmisoikeuskeskuksen asiantuntija osallistui marraskuussa oikeusasiamiehen tarkastusmatkalle Kehitysvamma-alan tuki ja osaamiskeskukseen. Ihmisoikeuskeskuksen asiantuntija oli mukana myös tekemässä ennalta ilmoittamattomia äänestyspaikkatarkastuksia europarlamenttivaalien vaalipäivänä 26.5.2019 seitsemällä äänestyspaikalla. Useasta tarkastuskohteesta löytyi vakavia puutteita esteettömyydessä ja vammaisten henkilöiden vaalisalaisuuden turvaamisessa.⁴²

Vammaisten ihmisoikeuskomitean (VIOK) esityksestä Ihmisoikeuskeskus päätti, että vuodesta 2019 alkaen järjestetään yhdessä oikeusasiamiehen kanssa säännöllisin väliajoin *Kalle Könkkölä -symposium*. Tilaisuus järjestetään muistona Kalle Könkkölän elämäntyölle vammaisten ihmisten oikeuksien puolustajana. Sen tarkoituksena on tarjota areena keskusteluille ja tiedonvaihdolle liittyen vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen nykytilaan.

Ensimmäinen *Kalle Könkkölä -symposium* järjestettiin 22.10.2019 eduskunnan Pikku-parlamentissa. Tilaisuuden pääpuhujana oli sosiaali- ja terveysministeriön kansliapäällikkö Kirsi Varhila. Hänen puheenvuoronsa käsitteli vammaispolitiikan painopisteitä ja toimintatapoja sen toteuttamisessa. Vammaisjärjestöjen edustajat toivat paneelikeskustelussa esiin omia näkemyksiään siitä, millainen kuva vammaisten henkilöiden arjesta on välittynyt järjestökentälle. Tilaisuuden toisessa paneelikeskustelussa aiheena oli vammaistutkimuksen tila Suomessa.⁴³

4. Kansainvälinen toiminta

Ihmisoikeuskeskus osallistui ENNHRI:n CRPD-työryhmän kokoukseen Brysselissä 13.5.2019. Kokouksessa käsiteltiin erityisesti vammaisyleissopimuksen velvoitetta inklusiiviseen opetukseen ja sen tarkoitusta käytännössä. Ihmisoikeuskeskuksen vastuulla on ollut koordinoita ja suunnitella työryhmän EU-tason vaikuttamiseen liittyvää toimintaa. Työryhmän tavoitteena on jatkossa kohdentaa rajalliset resurssinsa EU:n vammaisstrategian 2010–2020 arviointiin ja osallistua aktiivisesti uuden strategian laatimiseen. Tässä tarkoituksessa Ihmisoikeuskeskus osallistui EU:n vammaisstrategian 2010–2020 arviointihaastatteluun. CRPD-työryhmä linjasi kokouksessaan lisäksi, että työryhmän olisi tarpeen järjestää säännöllisiä tapaamisia EU:n riippumattoman rakenteen, erityisesti EU:n perusoikeusviraston, kanssa.

Ihmisoikeuskeskus osallistui YK:n vammaisyleissopimuksen osapuolikokoukseen 11.–13.6.2019 New Yorkissa. Kokouksessa käsiteltiin muun muassa digitalisaation haasteita vammaisten henkilöiden osallisuudelle yhteiskunnassa ja vammaisten henkilöiden oikeutta osallisuuteen kulttuurielämään ja vapaa-aikaan. Kokouksen yhteydessä ihmisoikeusinstituutioiden edustajat perustivat kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden kansainvälisen verkoston (GANHRI) CRPD-työryhmän ja pitivät työryhmän ensimmäisen kokouksen.

42 [https://www.oikeusasiamies.fi/fi_FI/-/esteettomyy-
dessa-vakavia-puutteita-pyoratuolilla-ei-paassyt-
aanestyspaikalle](https://www.oikeusasiamies.fi/fi_FI/-/esteettomyy-
dessa-vakavia-puutteita-pyoratuolilla-ei-paassyt-
aanestyspaikalle)

43 [https://www.ihmisoikeuskeskus.
fi/?x6209145=8402876](https://www.ihmisoikeuskeskus.
fi/?x6209145=8402876)

5 Vanhusten oikeuksien edistäminen ja seuranta

1. Sidosryhmätyö kansalaisyhteiskunnan ja viranomaisten kanssa

Ihmisoikeuskeskuksessa alkoi systemaattinen työ ikäihmisten oikeuksien edistämiseksi keväällä 2019. Eduskunta myönsi tehtävään lisäresursseja, joilla voitiin rekrytoida Ihmisoikeuskeskukseen kaksi asiantuntijaa vanhusten oikeuksien edistämistehtäviin.

Työ vanhusten oikeuksien edistämiseksi aloitettiin luomalla verkostoja vanhusten ja heidän oikeuksiensa parissa työskentelevien tahojen kanssa ja kartoittamalla samalla vanhusten oikeuksien toteutumista. Ihmisoikeuskeskus tapasi vanhusjärjestöjen sekä aluehallintovirastojen ja Valviran edustajia, tutkijoita ja muita asiantuntijoita. Lisäksi Ihmisoikeuskeskus teki yhteistyötä eduskunnan oikeusasiamiehen asiantuntijoiden kanssa.

Ihmisoikeuskeskuksen edustajat tapasivat muun muassa Ikäinstituutin, Vanhus- ja lähimäispalvelun liitto Valli ry:n, Vanhustyön kes-

kusliiton, Muistiliiton, Suvanto ry:n, Sydänliiton ja Omaishoitajaliiton johtoa ja asiantuntijoita. Tapaamisissa vanhusjärjestöjen kanssa käytiin läpi järjestöjen toimintatapoja, yhteistyömahdollisuuksia ja kartoitettiin vanhusten oikeuksien toteutumisen kipupisteitä. Keskusteluissa nousi esille muun muassa kielteiset asenteet ikääntyneitä kohtaan, vanhusten taloudelliset ongelmat, riittäviä ja sopivia palveluja koskevat kysymykset sekä digitalisaation aiheuttamat haasteet.

Tapaamisia oli lisäksi muun muassa Tampereen yliopiston, Jyväskylän yliopiston, Helsingin yliopiston, Näkövammaisten liiton, Hyvinvointioikeuden instituutin, THL:n sekä Valviran ja aluehallintovirastojen edustajien kanssa. Yhteydenpito eri tahojen kanssa jatkui erilaisissa verkostoissa ja työryhmissä, kuten:

- vanhuusoikeuden asiantuntijoiden verkosto VAASlissa
- eduskunnan IKÄ-verkostossa
- yhteistyössä THL:n ja valvontaviranomaisten kanssa Vanhuspalvelujen tila-kyselyn uudistamistyössä
- monenlaisissa yhteistyökuvioissa aluehallintovirastojen ja Valviran kanssa
- THL:n koordinoiman ikäturvallisuusohjelman valmistelussa ja
- CoE/AgeCare-neuvottelukunnassa.

Kotimaisten verkostojen lisäksi Ihmisoikeuskeskus on käynyt keskusteluja vanhusten oikeuksien edistämisestä kansainvälisellä tasolla, erityisesti ENNHRI:n, GANHRI:n ja Age European kanssa.

Vanhusten oikeuksien edistämistyön tavoitteita vuonna 2019 olivat:

- oikeusperustaisen näkökulman vahvistaminen muun muassa vanhuspalveluissa
- vaikuttaminen arvoihin ja asenteisiin
- vaikuttaminen tietoon/tietämykseen vanhusten oikeuksista sekä
- vaikuttaminen vanhusten oikeuksiin liittyvän lainvalmistelun laatuun ja lakien/suosittelun sisältöön.

2. Koulutukset ja tilaisuudet

Ihmisoikeuskeskus järjesti 10.10.2019 Pikku-parlamentin auditoriossa *Vanhusten oikeudet* -seminaarin, jossa käsiteltiin vanhusten tilannetta Suomessa erityisesti oikeudellisesta näkökulmasta.⁴⁴ Seminaari oli suosittu, ja se keräsi 155 osallistujaa. Seminaarissa tutkijat, viranomaiset ja muut asiantuntijat kertoivat vanhusten oikeuksista vanhuspalvelujen ja toisaalta itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden näkökulmasta.

Ihmisoikeuskeskus järjesti Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL), STM:n ja Kuntaliiton kanssa yhteistyössä *Vanhuspalvelujen järjestäminen ja hankinta* -koulutustilaisuuden 19.11.2019.⁴⁵ Tilaisuuden tarkoituksena oli käsitellä rinnakkain vanhusten palveluja koskevaa lainsäädäntöä ja vanhusten oikeuksia sekä hankintalain vaatimuksia ja mahdollisuuksia. Koulutukseen osallistui 140 henkilöä.

Ihmisoikeuskeskuksen vanhusten oikeuksien asiantuntijat pitivät puheenvuoroja vanhusten oikeuksista erilaisissa tilaisuuksissa, kuten:

- SOSTE:n VAHVA-verkoston kokouksessa 9.10.2019
- Muistikonferenssissa 13.11.2019
- aluehallintovirastojen ja Valviran työkokouksessa 14.11.2019 ja
- aluehallintovirastojen ja Valviran koulutuskierroksella ikäihmisten palveluista Inarissa 2.10.2019, Helsingissä 23.10.2019, Kajaanissa 6.11.2019 ja Turussa 20.11.2019.

3. Muu viestintä ja vaikuttaminen

Ihmisoikeuskeskus julkaisi lokakuussa *Ikääntyneiden henkilöiden oikeudet – keskeiset kansainväliset sopimukset ja kansallinen lainsäädäntö* -julkai-

sun⁴⁶, jossa käydään tiiviisti läpi ihmisoikeusoppimuksia ja muita instrumentteja ikääntyneiden oikeuksien kannalta. Lisäksi julkaisussa käsitellään Suomen perustuslakia ja muuta kansallista lainsäädäntöä ikääntyneiden näkökulmasta. Ihmisoikeuskeskus käännätti suomeksi Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) julkaisun *Ajattelutavan muutos – kohti oikeuksiin perustuvaa lähestymistapaa ikääntymiseen* (englanninkielinen alkuperäisjulkaisusta *Shifting perceptions: towards a rights-based approach to ageing*)⁴⁷, jossa tarkastellaan ikäsyrynnän vaikutuksia yksilön, sosiaalisen ryhmän ja yhteiskunnan tasolla.

Ihmisoikeuskeskuksen verkkosivuille tehtiin alasivu vanhusten oikeuksista.⁴⁸ Sivulla on tiiviisti tietoa vanhusten oikeuksista, Ihmisoikeuskeskuksen ikääntyneitä käsittelevät julkaisut sekä ajankohtaisia uutisia Ihmisoikeuskeskuksen vanhusten oikeuksiin liittyvästä toiminnasta.

Saamen kielten viikolla 21.-27.10.2019 Ihmisoikeuskeskuksen verkkosivujen *Vanhusten oikeudet* -alasisivulla julkaistiin juttuja saamelaisvanhusten tilanteesta ja saamelaisten kielellisistä oikeuksista inarinsaameksi, pohjoissaameksi ja koltansaameksi.⁴⁹ Jutut ja niiden käännökset tehtiin yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa. Kuvasarjat tekstin yhteyteen hankittiin valokuvaaja Hanna-Kaisa Hämäläiseltä.

Kuvat saamelaisvanhuksista liittyvät laajempaan kuvasarjatilaukseen, jonka tavoitteena oli esittää erilaisia ikääntyneitä. Kuvia käytettiin monipuolisesti viestinnässä esimerkiksi Twitterissä, verkkosivuilla ja eri tilaisuuksien esityksissä. Kuvasarjasta teetettiin myös erillinen esitys, joka esitettiin *Vanhusten oikeudet* -seminaarissa ja *Vanhuspalvelujen hankinta ja järjestäminen* -koulutustilaisuudessa.

⁴⁴ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/tilaisuudet/2019-tilaisuuksia/vanhustenoikeudet/>

⁴⁵ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/tilaisuudet/2019-tilaisuuksia/vanhuspalvelujen-jarjestaminen/>

⁴⁶ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/julkaisut2/ihmisoikeuskeskuksen-selvitykset/>

⁴⁷ https://ihmisoikeuskeskus-fi-bin.directo.fi/@Bin/dc5f13e2d52111d6445d6431341c78bf/1582288089/application/pdf/8774455/Ajattelutavan_muutos_FRA.pdf

⁴⁸ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/vanhusten-oikeudet/>

⁴⁹ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/vanhusten-oikeudet/ikaantyneet-saamelaiset/>

Ihmisoikeuskeskuksen asiantuntijat kirjoittivat ikääntyneiden itsemääräämisoikeudesta artikkelin Vanhustyön keskusliiton julkaisemaan *Vanhustyö*-lehteen. Artikkelin julkaistiin myös Vanhustyön keskusliiton verkkosivuilla, Ihmisoikeuskeskuksen verkkosivuilla ja siitä tiedotettiin Twitterissä sekä STT:n uutispalvelun kautta.⁵⁰

Vuoden 2019 aikana keskeistä vaikuttamistyötä oli myös hallitusohjelmaan sisältyvien vanhusten oikeuksien edistämiseen liittyvien tavoitteiden seuranta. Ihmisoikeuskeskus teki seurantaan varten koosteen kaikista ikääntyneisiin liittyvistä tavoitteista sekä valitsi niiden joukosta Ihmisoikeuskeskuksen kannalta keskeisimmät seurattavat hankkeet. Vuoden 2019 aikana hallitusohjelman tavoitteet eivät vielä ehtineet edistyä kovinkaan pitkälle, vaan kyse oli lähinnä toimeenpanon valmistelusta.

Vanhusten oikeuksista annettiin kaksi lausuntoa. Lokakuussa annettiin sosiaali- ja terveysministeriölle lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain 15 ja 20 §:n muuttamisesta sekä 20 §:n väliaikaisesta muuttamisesta. Lausunto käsitteli vanhusten ympärivuorokautisen hoivan henkilöstömitoitusta. YK:n ikääntyneiden oikeuksia käsittelevälle jatkuvalle työryhmälle (Open-ended Working Group on Ageing) annettiin lausunto huhtikuussa 2020 pidettävää työryhmän 11. istuntoa varten. Lausuntoon pyydettiin näkemyksiä Suomen tilanteesta muun muassa ikääntyneiden oikeudesta työhön, oikeuksiin pääsystä ja sosiaaliturvasta.⁵¹

4. Yritysvastuu ja sote-alan yritykset

Osana vanhusten oikeuksien edistämistä Ihmisoikeuskeskus aloitti kartoittamaan sosiaali- ja terveyspalvelujen alan yritysten yritysvastuuseen liittyviä kysymyksiä. Kesäkuussa Ihmisoikeuskeskus tapasi yritysvastuuverkosto FIBS ry:n ja hyvinvointialan yksityisten yritysten ja järjestöjen etujärjestönä toimivan HALI ry:n edustajia. Tapaamisella alustettiin Ihmisoikeuskeskuksen mahdollista jatkotoimintaa yritysvastuun osalta.

Ihmisoikeuskeskus osallistui Genevessä järjestettyyn YK:n vuosittaiseen *Business and Human Rights Forumiin* 25.-27.11.2019 ja Suomen EU-puheenjohtajuuskauden yritysvastuutilaisuuteen *Business and Human Rights: Towards a Common Agenda for Action* Brysselissä 2.12.2019. Tilaisuuksissa saatiin ajankohtaiskatsaus yritysvastuukysymyksistä ja luotiin kontakteja keskeisiin tahoihin teeman osalta niin kansainvälisesti kuin suomalaisten toimijoiden osalta. Lisäksi Ihmisoikeuskeskus liittyi yritysvastuuverkosto FIBS ry:n jäseneksi syksyllä 2019.

Ihmisoikeuskeskus tuki Fiant Consulting Oy:n ja 3bility Consultingin *Words to Deeds* -selvitystä YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden toimeenpanosta 50:ssä Suomen suurimmassa pörssiyrityksessä.⁵² Selvitys julkaistiin marraskuussa. Selvityksen mukaan tarkastelluista yrityksistä 94 prosenttia on sitoutunut ainakin yleisellä tasolla kunnioittamaan ihmisoikeuksia toiminnassaan. Kuitenkin vain 20 prosenttia yrityksiä kertoi arvioivansa järjestelmällisemmin ihmisoikeusriskejä ja -vaikutuksia. Suurimmalla osalla arvioituista yrityksistä ei edelleenkään ole selkeitä prosesseja ihmisoikeusriskiensä ja -vaikutustensa arviointia varten.

---

50 <https://www.sttinfo.fi/tiedote/vanhuksen-itsemaaraamisoikeus?publisherId=64021107&releaseId=69869553>

51 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/julkaisut2/lausuntoja-ja-kannanottoja/>

---

52 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/?x5822114=8444188>

Liite 1.

Ihmisoikeuskeskuksen henkilöstö vuonna 2019

Johtaja

Sirpa Rautio, Ihmisoikeusvaltuuskunnan puheenjohtaja (2012-2016, 2016-2020, 2020-2024)

Asiantuntijat

Sanna Ahola, vanhusten oikeudet (2019-)

Mikko Joronen, vammaisten henkilöiden oikeudet (2016-)

Kristiina Kouros, ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus (2012-, tehtävänkierrossa eduskunnan oikeusasiamiehen kansliassa 1.6.2019 alkaen)

Leena Leikas, ihmisoikeusvaltuuskunnan sihteeri, seuranta (2012-)

Susan Villa, vanhusten oikeudet (2019-)

Avustavat asiantuntijat ja harjoittelijat

Elina Hakala, ma. avustava asiantuntija (1.12.2013-31.10.2017) ja kansainvälisten asioiden koordinaattori (1.11.2017-15.2.2019)

Liite 2.

Vammaisten henkilöiden ihmisoikeuskomitean jäsenet

1. **Markku Jokinen**, puheenjohtaja, Kuurojen liitto
2. **Elina Nieminen**, varapuheenjohtaja, Invalidiliitto
3. **Pirkko Mahlamäki**, Vammaisfoorumi ry
4. **Antti Teittinen**, Kehitysvammaliitto
5. **Riku Virtanen**, Åbo Akademin Ihmisoikeusinstituutti

Ulkopuoliset asiantuntijat

6. **Sanna Ahola**, THL (2/2019 asti)
7. **Milla Ilonen**, ASPA-säätiö
8. **Tytti Matsinen**, Felm
9. **Eeva Tupi**, Kuurojen maailmanliitto, Ihmisoikeusliitto

Asiantuntijajäsenet

10. **Mikko Joronen**, Ihmisoikeuskeskus
11. **Minna Verronen**, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia

Liite 3.

Ihmisoikeusvaltuuskunnan jäsenet 2016-2020

1. **Aarnio Reijo**, tietosuojavaltuutettu
2. **Hakonen Kimmo**, tiedusteluvalvontavaltuutettu
3. **Maarianvaara Jukka**, tasa-arvovaltuutettu
4. **Pekkarinen Elina**, lapsiasiavaltuutettu
5. **Pimiä Kirsi**, yhdenvertaisuusvaltuutettu
6. **Puumalainen Mikko**, apulaisoikeuskansleri
7. **Sakslin Maija**, eduskunnan apulaisoikeusasiamies
8. **Sanila-Aikio Tiina**, puheenjohtaja, Saamelaiskäräjät

9. **Arajärvi Pentti**, OTT, professori (2016 em.), Helsingin yliopisto, dosentti, Itä-Suomen yliopisto
10. **Bruun Niklas**, OTT, professori, Hanken Svenska handelshögskolan
11. **Castrén Elina**, OTK, VT, toiminnanjohtaja, Pakolaisneuvonta ry
12. **Grundström Elina**, puheenjohtaja, Julkisen sanan neuvosto JSN
13. **Heinämäki Leena**, OTT, vanhempi tutkija, Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutti (PYVI), Arktinen keskus, Lapin yliopisto
14. **Hetemäki Inka**, vaikuttamis- ja ohjelmatyönjohtaja, Suomen UNICEF ry
15. **Hänninen Juha**, ylilääkäri, Terhokodin johtaja
16. **Iivonen Esa**, johtava asiantuntija, Mannerheimin Lastensuojeluliitto MLL
17. **Jokinen Markku**, toiminnanjohtaja, Kuurojen Liitto ry
18. **Kallioniemi Arto**, TT, KM, HuK, didaktiikan professori, Helsingin yliopisto
19. **Karanki Antti**, puheenjohtaja, Trasek ry
20. **Kivistö Kalevi**, ministeri, Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry
21. **Koivuranta Eija**, toimitusjohtaja, Väestöliitto ry
22. **Kumpula Kristiina**, pääsihteeri, Suomen Punainen Risti SPR
23. **Laajapuro Niina**, ihmisoikeustyön johtaja, Amnesty International Suomi
24. **Mahlamäki Pirkko**, pääsihteeri, Vammaisfoorum ry
25. **Markkula Heli**, asiantuntija, Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry
26. **Mattila Kaari**, pääsihteeri, Ihmisoikeusliitto
27. **Merenlahti Petri**, TT, arkipiispan teologinen erityisavustaja, Suomen ev.lut. kirkko
28. **Nieminen Elina**, lakimies, Invalidiliitto ry
29. **Nykänen Eeva**, OTT, johtava asiantuntija, Terveystieteiden tutkimuskeskus THL
30. **Paloranta Paula**, OTL, VT, pääsihteeri, Keskukskauppakamari
31. **Pirjatanniemi Elina**, johtaja, valtiosääntöoikeuden ja kansainvälisen oikeuden professori, Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutti
32. **Rautiainen Pauli**, HTT, julkisoikeuden professori, valtiosääntöoikeuden dosentti, Tampereen yliopisto
33. **Sajantila Antti**, LT, professori, oikeuslääketieteen erikoislääkäri, Helsingin yliopisto
34. **Sasi Kimmo**, VT, diplomiekonomi, LL.M. neuvonantaja
35. **Shafae Hamed**, palveluneuvoja, Helsingin kaupungin kanslia
36. **Sulin Ida**, OTT, VT, lakimies, Suomen Kuntaliitto ry
37. **Teittinen Antti**, tutkimuspäällikkö, dosentti, Kehitysvammaliitto ry
38. **Tontti Jarkko**, kirjailija, OTT, VT
39. **Virtanen Riku**, itsenäinen tutkija, opiskelija

Ihmisoikeusvaltuuskunnan työvaliokunnan jäsenet 2016-2018

Jokinen Markku
Karanki Antti
Könkkölä Kalle
Laajapuro Niina
Merenlahti Petri
Pimiä Kirsi
Teittinen Antti
Virtanen Riku

Ihmisoikeusvaltuuskunnan työvaliokunnan jäsenet 2018-2020

Castrén Elina
Iivonen Esa
Jokinen Markku
Laajapuro Niina
Merenlahti Petri
Pimiä Kirsi
Sasi Kimmo

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

00102 Eduskunta, Helsinki
www.ihmisoikeuskeskus.fi

00102 Riksdagen, Helsingfors
www.manniskorattscentret.fi